

Pimės karoliai

Šaltas, žvarbus lapkričio vėjas, pramaišiui su lietaus lašais, draskė dar užsilikusius ant medžių lapus, plėšė juos ir vaikė šaligatviu, gatve, nugindavo į skverą, atpūsdavo atgal ir kartkartėmis prilipindavo jų gerą saują pravažiuojančiam automobiliui ant lango. Ir buvo įnikęs ne tik į lapus – įsismaginės vėjas kėtojo praeiviams rudeninių drabužių skvernus, lindo į patį vidų ir vertė žmogų gūžtis ir sagstyti dar likusias sagas. Šlapia, bjauru ir slidu, tad Martynas, visų vadinas trumpiau – Merčiumi, slysciojo kojai patakius ant sulipusių šlapių lapų, pečius įtraukęs į paltelio apykaklę. Paltelio. Jি jau trina gal ketvirtus metus. Rankas bandė laikyti kišenėse, mat pirštinių nenešiojo, greičiausiai net nebeturėjo, retkarčiais patrindavo vieną į kitą arba, suglaudęs delnus, pūstelėdavo į juos šilto oro kvėpsnį iš burnos, iš vidurių, iš žarnų, nelabai malonų, vėl grūdo į kišenes ir vėl ištraukdavo, mat jų mostų dabar prireikdavo pusiausvyrai išlaikyti. Ir ne tik

dėl šlapiaisiais lapais nukloto šaligatvio. Ji pykino, žingsnis buvo netvirtas, tartum jis pats nežinotų nei kur einąs, nei ko ieškąs.

Dugnas. Visiškas dugnas, – tokia mintis, aplankiusi iš pat ryto, dabar vėl iškilo prieš ji kaip kokia nejveikiama kolona, giltinė, budelis, jo laukiąs prie kartuvių čia pat, šalia Rotušės.

Jis leidosi gatvele žemyn į senamiestį neturėdamas jokio tikslą. Nakvojo ne namuose – pas draugą, Boliu, kuris nuomojasi vieno kambario butuką visai šalia autobusų stoties. Klasiokas. Susimetė buteliui po darbo. Po Boliaus darbo. Jis pats bedarbis: jau trys savaitės, kaip slampinėja tuščiomis po miestą, nedrižsdamas pasisakyti namiškiams, kad ir vėl...

Kodėl nesékmės ištinka ji? Tik ir tyko, kur pagauti, kur ji įvelti. Ką? Kvailas? Juk mokësi gerai, įstojo į Technikos universitetą, atpylė ketvertą metų Transporto inžinerijos fakultete, baigę inžinerijos mokslus bakalauro laipsniu. Būtų kvailas, nebūtų studijų baigęs. O dabar bedarbis, ir jau ne pirmą kartą. O juk galėjo dirbti – puiki logistikos įmonė: geri atlyginimai, draugiškas kolektyvas... Aišku, atsakomybė buvo didelė, vadovai griežti, ambicingi. Jokių nuolaidžiavimų. Bet kaip nebus griežti – naujausios transporto priemonės, valdymo sistemos, projektai, klientų aptarnavimas, susitarimų laikymasis... ne juokas.

Paslydau. O buvau prižadėjęs ir tėvams, ir Nardai: daugiau nė į burną, nė į tą pusę nežiūrėsiu. Garbės žodis!

Tėvas tiesą pasakė – skystablaudis! Tikras tévas taip... Jis kišenéje žodžio neieško, tą tai jau tikrai žinau. O mama – ne. „Marčeli, Marčeli...“ Tuojau apsipila ašaromis. Man buvo pikta, aišku, kad pikta, net įsižeidęs buvau kurį laiką. Juk visgi aš – jo paties sūnus. Kiek kas – žiūrėk, kaip aš gyvenau, vis pavyzdį iš jo turiau imti. Tada buvo vienaip, dabar kitaip... Bet gal dėl to jam irgi skaudu. O ką aš savo vaikams pasakysi? „Žiūrėkit, kaip man buvo, ot...“ Kas tau, Martynai, buvo? Nieko nebuvo. Nieko ne-trūko. Kur ta mano garbė?

Pilve urgzteli tikrų tikriausias šuo.

Pakenték, po paraliais, pakenték! Nežinai, kad piniginiéje varnos kranksi? Gal dar vieną kitą eurą surinktų monetomis. Gal išeitų bokalas alaus, ne daugiau. Pakenték!

Martynas savęs neteisina. Silpnavalis. Vėl tévas: „Sunku? Sakai, sunku. O mums buvo lengva? Kad ir man. Jau sunkvežimis atvažiavo mūsų paimti, o motina mus, vaku, išgrūdo pro užpakalines dureles tiesiai į daržą – bėkit pas kaimyną. Pas kokį kaimyną bėgti, o gal ir ten tas pat?.. Tai kaip, tavo manymu, reikėjo mums gyventi? Nueiti niekais, nusivolioti pagrioviais, nusivalkatauti? Ir galiusiai prasigerti? Skystablaudžiai dabar jūs, štai kas!“ Sako – jūs. Kas tie „jūs“? Jis juk vienas. Tik jis, Martynas, tas skystablaudis.

Ir vėl tie skystablaudžiai. Jis – skystablaudis su aukštuoju. Oho! Martynas maigo tą žodij, minko kaip plastilino gabaliuką, bet nieko doro neišeina – šnipštasis, ir tiek.

Dabar jau vėjo šuoras šlapių lapų gniutulą lyg tyčia grubiai teškia Martynui į veidą lyg patvirtindamas tévo žodžius. Še tau, še, skystablaudzi, še. Ir dar prilipina vieną pavymui.

Jam reikėtų kur nors apšilti. Į namus dar neis, nors Nardos ir nebūtų namuose. Ką pasakyti? Tą patį – „atsi-prašau, daugiau taip nebus“? O jau kiek kartą ją yra apga-vęs – paskambina, kad negrišiąs, kad išsiunčia ji į koman-diruotę. Ir pas tévus neužsuks. Tie tai suprastų iš karto, kad pagiringas. Iš veido, iš akių. Motina vėl apsiverktų... Gėda. Jézaumarija, kaip gėda. Kad kas imtų ir supurtytų gerai. Trinktelėtų galvon ir dar pagrasintų: žiūrėk, dar kartą taip nutiks, užmušiu negyvai. Tada gal išsigąstų. Bijotų.

Pilve šuo tebeurzgia. Nepiktai, bet nepatenkintas. Aha, pasuks taja gatvele pro senają turgavietę, dar kiek paėjés ir pamatys iškabą „Spurga“. Ten užeis. Jeigu su-krapštys piniginėje bent keturis eurus. Bet gal tas *bičas* dirbs, tas duoda skolon, jei ką. Ką, jei ką? Jis juk nieko nevalgės dar šiandien. Bet ką už tiek rasi, gal tik sriubos... Jeigu jis paprašys sriubos, tai jau bus aišku, – jam dugnas. Sriuba tik benamiams, o jis dar ne toks... Pirmiausia nu-malšins troškulį – „Švyturio“, bokalą „Švyturio“ prašom, mažą, kol kas...

Nuo tokios minties Martynas net pasitempia, ran-ka perbraukia šlapius plaukus. Toje „Spurgoje“ lankësi prieš kelias dienas ir nieko ten įdomaus, bet dažnai užėjės

beveik visuomet randa ką nors iš pažįstamų jau besėdintį, besivaišinantį. Taigi kompanija visuomet vietoje, užėmusi pozicijas ir visuomet lyg lauktų jo. Savi.

Eidamas gatvele kartais dirščioja į vitrinas, seniai pažįstamas, o baras jau čia pat – greta skrybėlių parduotuvės. Kartais pajuokaudavo – jei pragersi skrybėlę, čia pat nusipirksi naują... Kažkas ne taip. Sustoja. Štai stiklinės durys į skrybėlių pasaulį. O greta... Greta puikuojasi plati vitrina-langas su užrašu dviem kalbomis „Antikvariatas – Antiques“.

„Sugalvot dar šitaip reikia – prieš kelias dienas veikė baras, o šiandien jau parduotuvė“, – stebėjosi neatsistebėjo Martynas. Pritilo ir žarnyno šuo, matyt, suglumo ir jis.

Vitrina Martyną sudomino. Jis domėjosi senienomis, turėjo keletą įdomių metalinių žvakidžių, išdabintų spalvotu emaliu, porą rankomis tapytų, auksuotų „Meissen“ porceliano kavos puodelių, vieną „Pirken Hammer“ arbatos puodelį, pagamintą net 1893 metais, keletą dar kitokių mažmožių, todėl nė kiek nesigrauždamas dėl pasikeitusių planų spoksojo į reto gražumo daiktus, išdėstytaus už stiklo. Juk vis tiek laiko į valias.

Akys klydinėjo nuo vieno daikto prie kito. Bronzinės durų rankenėlės puikavosi greta dviejų sieninių šviestuvų, kur berniukų skulptūrelės, taip pat bronzinės, laikė lizdą elektros lemputei įsukti. Jie šelmiškai žiūréjo vienas į kitą kaip du išdykaujantys vaikai. Gražu, gyva.

Porcelianinė mergaitės statulėlė – melsva skrybėlaitė ir tokios pat spalvos skėtukas – viso labo tilpo į kokius dvi-dešimt penkis centimetrus ir įdėmiai spoksojo į Martyną mėlynomis, beveik tikromis akimis lyg norėdama ko paklausti. O pačiame vitrinos viduryje ant gelsvos aksominės pagalvėlės gulėjo gintaro karoliai – stambūs, apvalūs rutuliukai sodrios medaus spalvos, galėtum sakyti, vos ne vyšniniai.

Martynas įsispoksojo į juos. Tiksliau, karoliai spoksojo į Martyną. Jis negalėjo atitraukti nuo jų žvilgsnio, stovėjo kaip užburtas, kol pradėjo dingotis, jog vienas rutuliukas ką tik valiūkiškai mirktelėjo, kviesdamas užeiti. Aišku, kvietė, – Martynas nuspaudė durų rankeną ir žengė vidun.

– Laba diena, – pasisveikino su apyjaune gražių veido bruožų moterimi. Ji stovėjo prie kasos aparato ir kažką rūšiavo, paskui atsidarė stalčių ir sužerusi nusišypsojo Martynui.

– Sveiki, šiandien mažai kas užeina į parduotuvę, matyt, nepatraukli vieta tokiems daiktams, o Jūs, mačiau, stoviniavote prie lango... – maloniai atsakė į pasisveikinimą.

Martyną užliejo šiluma. Nuo tokių paprastų žodžių jam pasidarė gera, jauku, lyg būtų parėjęs į savo namus be baimės, nesijausdamas prasikaltęs.

– A, taip, oras nekoks, tikrai, – džiaugėsi Martynas prakalbintas. Nuo jo varvėjo vandens lašai. Vylėsi pradžiūsiąs.

– Ruduo, nėra ko norėti, – pokalbis mezgësi natūraliai, – bet ne visi einantys pro šalį užsuka, kas Jus sudomino?

Stiklinėse spintelėse, ant lentynų, staliukų ir palangės visko buvo labai daug. Martynas norėjo iš arti apžiūrėti tik karolius, paliesti juos. Dar jaunystėje jis buvo bandęs staklytėmis šlifuoti gintaro gabaliukus, kai užeidavo į dirbtuvėlę pas tévo draugą Teofili, daug metų dirbusį „Dailės“ kombinate.

– Idomūs karoliai, – Martynas ranka parodė į vitriną, – norėčiau apžiūrėti, paliesti rankomis...

Moteris nuéjo prie vitrinos, atsargiai nuémė karolius nuo pagalvėlės ir padéjo priešais Martyną ant stiklinio stalelio. Jis iš karto suprato, kad tie karoliai labai seni. Čia ne staklių darbas – aiškiai matyti. Gintaro gabaliukai šlifuoti rankomis, nugludinti gal net akmens amžiuje naudotais būdais. Masyvūs. Briaunoti.

– Iš kur jūs juos įsigijote? Jie labai labai seni... gal net bibliniai, – nori ką nors daugiau sužinoti Martynas. Klausia ne tik iš smalsumo; jis norėtų kalbëti dabar su kuo nors, kas jo visai nepažsta, nieko apie jį nežino, nežino jo šiandieninės padėties, kalbëti su tokiu žmogum, kam neatrodo esąs skystablaudis. Šnekétų jis dar ir dël to, kad lauke dargana, véjas, košiantis kiaurai per jo ne itin šiltą demisezoninį paltą. Šnekétų apie save, gal net prasitartų apie vis ištinkančias jį bédas. Čia šilta, o jis niekur neskuba.

– Pasiūlė vienas klientas. Jie ir vardą turi. Pimės karoliai...

„Atnešė perkaklį aukso, gražiai gintarų prisodintą.

Menėj gérėjosি juo ir mergos, ir močia garbinga,

Pirštais ilgai čiupinėjo, akim negalejo tikėti

Ir vis teiravosi kainos...“ – moteris, žiūrėdama į ją,*

šypsodama deklamavo. Jos lūpų kampučiai, tariant ne trumpas hegзамetro eilutes, tai užsiriesdavo į viršų, tai nusileisdavo ir atrodė, lyg ji būtų įgudusi skaitovė. Hegзамetas skambėjo iškilmingai, bet kartu ir paprastai, paslaptingai. Gal ji aktorė? – dingtelėjo Martynui mintis. – O ką? Dabar bet koks darbas tinkamas, kad tik išgyventum. O jei turi šeimą, vaikus... gal paklausti?

Pagalvojo ir apie save. Ar galvojo kada nors, kad štai šitaip trinsis gatvėmis, nedrįs prisipažinti turīs silpnybių, neužsibus darbuose? Ne... Ir jokia gėda šluoti gatvę, jei jau kito darbo néra. Bet daugiau kalbinti moters nedrįsta. Nesusilaikys ir prišnekės ką nors ne taip.

Karoliai kaip magnetas. Apie tokius karolius jis nebuvo net girdėjęs. Pimės. Gal jie ir ne bibliniai. Bet tie karoliai jį tiesiog burte užbūrė: glostė rutuliuką po rutuliuko, suskaičiavo jų trisdešimt keturis, lygiai tiek, kiek jam dabar metų, ir įsivaizdavo, kaip jie tiktų Nardai. Tik jai, turinčiai tokį gražų vardą, puoštis gintaro karoliais! Meilės talismanas! Jų meilė jau kuris laikas šlubuoja, jis

* Homeras. *Odisėja*. Iš graikų kalbos vertė Antanas Dambrauskas. Vilnius: Vaga, 1979, p. 238.

pats ir kaltas, žino, o gintaras, é, gintaras... Gintaras, saké Teofilis, išvalo protą, kelia tik gerus jausmus, padeda įveikti baimes... Jeigu tik juos galėtų nupirkti... Ir Martynas tą minutę pagaili savęs, blogiausia, kas, jo manymu, gali virą ištikti, – savigaila. Susiima.

– Pone, jie jums patinka? – pardavėjos balsas. Matyt, jis per ilgai jais grožisi, gal pasirodė net įtartinas tipas.

Martyną suerzina moters kreipinys. „Pone...“ – lyg tyčiotusi iš jo. Bet ką ji galėtų nutuokti? Nieko. Jis nė kiek nepanašus ir i jokį „poną“ – paakiai pajuodę, paltas šiaip sau, be pirštinių, be kepurės, šlapiai plaukai ir varvanti nosis. Greičiau valkata. Bet išeiti į gatvę štai taip, sukelti dar didesnį įtarimą nors ir nepažįstamai moteriai, apsisukti ir išeiti jis nenori.

Ir išlenda iš kažkur išdidumas, viduje tūnoję jo likučiai. Kodėl negalėtų jis pirkti? Bent atrodyti, kad galėtų būti potencialus pirkėjas. O kelintas panelės ar ponios reikalas, kas jo piniginėje vartosi. „Ai, taip piktais nereiki, juk nieko ižeidžiančio nepasaké“, – subara pats save. Niekas dabar pinigų nemėto be reikalo, o ir jam juk neparašyta ant nugaros, kad bedarbis ir bepinigis. Igyja drąsos, savivertės kartelę pakelia.

– Taigi... Kiek kainuotų? – teiraujasi vyras, ne tiek turėdamas ketinimų, kaip norėdamas, kad pokalbis dar nenutrūktų, nepasibaigtų tuščiai. Lyg čia būtų tokia vieta, kur juo gali pasitikėti.

„Aktoré“ atsako be jokios intonacijos. Ir be poezijos.

– Šimtą trisdešimt. Eurų.

Martynas šiek tiek nutuokė apie kainas – nepasirodė per didelę, bet ir tiek dabar jam neįkandama. Bet karoliai pavergė galutinai: prikaustė žvilgsnį, jis stovėjo nejudėdamas, net nemirksėdamas. Žvilgsnis bandė prasiskverbtį į gilumą, pereiti kiaurai tą per milijonus metų susidariusį mineralą, lyg jie būtų gyvi liudytojai pasaulio paslapties, kartu ir žmonių, ir jo, o dabar štai jie prieš tave su visa savo paslaptimi, imk, pirk, tokia proga daugiau nepasikartos...

– Na, tiek grynaisiais turbūt neturėsiu... – velnias čia jį įnešė. Pats velnų velnias, Belzebubas. Dabar teks vaidinti, reikia. Patikrins piniginę, paskui paieškos bankinės kortelės, žinoma, neras. Prasitars, pats stebėdamasis, kad pamiršo, nutaisys tam tinkančią miną. Pažadės ateiti kitą kartą, gal net šiandien pasitaikys eiti pro čia. Ir sudie. Iki kito. Malonaus.

Martynas išsitraukia iš kelnių kišenės piniginę, gerokai padėvėtą, bet visgi odinę, nors tiek. Atsega vieną spaudę, – tuščia. Laikykis, kvailys, liurbi tu paskutini, dabar tu dalyvauji vieno aktoriaus spektaklyje. Solo. Ak, dabar rodyk savo meistrystę. Viduriniojo skyrelio spaudės net nesega – ten centai, žino ir taip. Kad būtų užtikrinčiau, atsega trečiąjį skyrelį. Po galais! Kas čia vyksta? Šimtas, dvidešimt ir dešimt... Dar kartą skaičiuoja. Šimtas, dvidešimt ir dešimt. Kupiūros.

Pilvas nieko nenori. Nė skrandis. Nė burna. Dabar svarbūs tik karoliai. Karoliai jo. Idéti į minkštą medžiaginį maišelį. Jie dar guli ant prekystalio, tylūs, gal irgi nustebę. Moteris šypsosi. Aparatu patikrina kupiūras. Tikros. Ištiesia ranką su pirkiniu – „Ačiū, kad pirkote. Užeikite ir kitą kartą, gal turēsime pasiūlyti ką nors įdomaus...“

Velnias. Dabar tai jau tikrai viską maišo velnias. Martynas jau gatvėje, karoliai kišenėje išslysta iš maišlio. Jis liečia pirštais apvalius rutuliukus, maigo juos, skaičiuoja, pirštai negali atsitraukti. Taip jis kartais maigo kišenėje kaštonus, kai galva tuščia ir reikia ką nors veikti. Grįžta ta pačia gatvele atgal, suka pro skverą. Ana, jie jau sėdi. Trise kaip visuomet. Kad tik nepamatytų. Nenori jų sutikti. Pasistato apykaklę, įtraukia į ją galvą, susiranda ant kaklo susimaitojusį šaliką, užtempia ant smakro. Susigūžia. Gal nepažins.

Dešinę ranką vėl nuleidžia kišenėn. Šilta. Karoliukai šilti. Jų šiluma maloniai kutena delną, sušildo sužvarbusius pirštus, apima riešą ir pamažéle kyla aukštyn iki alkūnės sąnario, prasibrauna pro jį ir žastikauliu pasiekia mentę, o nuo jos šiluma pasklinda į krūtinę ir nugarą. Negi karoliai?

Iš skvero kažkuris švilpteli. Martynas stipriai sugniaužia karolius kišenėje lyg prašydamas – laikykit, supančiokit mane, ir pajunta jų nebylų atsaką – nebijok! Tu stiprus! Tau nieko iš jų nereikia! Pakelk galvą! Tu laisvas žmogus!

Tikrai? Aš galiu? Dar kartą švilpia. Ir dar. Ne man. Neatsisuksiu. Nesustosiu. Pasitempia, galvą ištraukęs iš apykaklės. Išsitiesina. Paspartina žingsnį.

Vis dar véjuota, nors jau nebe taip kaip iš ryto. Gatvė dar šlapia, ir pravažiuojanti mašina teškia iš įdubos vandens purslus tiesiai Martynui ant batų, kairė kelnių klešnė su šlampa taip pat. Jis nekreipia dėmesio nei į mašiną, kuri galbūt galėjo sumažinti greitį ir neaptéksti, nei į peršlapusius batus, nei į vėją, dabar jau ir nebe tokį žvarbų. Jis yrësi pirmyn beveik nesąmoningai, tiesiog éjo taip, kaip nešé kojos.

Vieta, kur jis atsidûré, jam gerai pažistama. Jau ir namai netoli. Mintys nebespéjo su žingsniais. Dabar, kai skveras jau likës toli, gali lengviau įkvépti, stabtelti ir pabandyti viską sudélioti iš eilës. Iš kur tie pinigai? Negi bus iš ko nors pavogës? Ne, negalétu taip bûti, nebent bûtu netekës sąmonës. Jis nieko néra vogës, net vaikystéje. Taip žemai dar nepuolé. Ir nerükë. Ir nebandé narkotikų. Tai iš kur? Kažkas paspendé spästus? Kad įklimptų? Kad galutinai sužlugdytų, įmurkdytų į srutų duobę, kad niekada neišsikapanotų?

Greitai mintyse peržvelgia visus tariamus draugus ir nedraugus. Kuo pasitikéti? Niekuo. Šiandien dar draugas, o ryt gal gausi akmeniu į nugarą. Kodél į nugarą? Todël, kad bailiai, neišdrüs žiūrëdami į akis...

O gal jo policija jau tyko pakeliui arba laukia prie namų, kad sučiuptų su įkalčiais? Ir tada ji apkaltins, kad karolius pavogė. O kaip įrodysi, kad nesi vagis, niekada nebuvali. Ak, yra „pirmas kartas“, visada yra „pirmas kartas“. Jie būtų teisūs, ne jis. Tada jau pasodintų, aišku, kad pasodintų. Motina šito nepakeltų. Tėvas – gal... O Narda?..

Nardos veidas sušmėžuoja prieš akis. Ne, ne, ne! Verčiau grįš atgal, grąžins karolius, o pinigų neims nė į rankas. Kad ir kaip būtų – neims, jis jų naturėjo.

Martynas pasuka atgal, daro lankstą, kad dar kartą nereiktų eiti pro skverą. Galvoje pilna įvairiausių minčių, bet pagrindinė – kuo skubiau grąžinti pirkinių. Paskubina žingsnį, beveik potekinis prasuka pro Rotušę.

„Spurga“ stovi kaip stovėjusi. Šiek tiek iš išorės apšepusi, dažytas tinkas vietomis nubyrrėjės, lauko palangė medinė, nuzulinta, bet dėl to lankytojų netrūksta. Greta – skrybėlių krautuvė. Jokio antikvariato nė kvapo. Negali būti! Kas čia pučia miglą? Užeis ir paklaus barmeno. Juk ta pati gatvė. Šimtus kartų vaikščiota. Sendaikčių krautuvė buvo čia. Ką tik.

Įvirsta pro stiklines duris, apkaitęs iš nuostabos. Ar jam jau visai?..

„Ha ha ha, – sutartinai žvengia jau sotūs ir savimi patenkinti vyrai. – Merčiui „baltieji arkliai“, ha ha ha“, – žvengia nesustodami, apsikabinę bokalus, įraudę.

Martynas sustingsta. Iš nuostabos. Kodėl jie sutartinai kvatoja žiūrėdami į jį? Lyg jis būtų patapės cirkininku ir iš skrybėlės ištraukęs triušį. Ar jis pats pavirto triušiu, ar dar kuo nors? Gal jie visada iš jo tik juokėsi?

Ar jis dabar sės su jais prie bendro stalo?

Kišenėje karoliai. Beveik vyšnių spalvos. Šlifuoti rankomis. Šilti, tiesiog karšti, degina pirštus, ir Martynas juos mėto lyg karštas bulvytes kišenėje. Jis ne vienas. Ten trisdešimt keturi karšti rutuliukai.

O rytoj jam pasiseks. Ryt pakviestas į pokalbių. Užpildys anketą:

Vardas, pavardė: Martynas Vabolis

Gyvenamoji vieta: Vilnius, Trakų gatvė xx

Šeiminė padėtis: Vedės

Išsilavinimas: Aukštasis

Pomégiai: Kolekcininkas

Įpročiai etc.: Žalingų įpročių neturi

Turi pasisekti. Pimės karoliai garantuoja.